COMPATIBILITATEA LEGISLAȚIEI NAȚIONALE PRIVIND LIBERTATEA DE CONȘTIINȚĂ CU STANDARTELE INTERNAȚIONALE

THE COMPATIBILITY OF NATIONAL LEGISLATION ON FREEDOM OF CONSCIOUSNESS WITH THE INTERNATIONAL STANDARDS

Alina IORDACHESCU, doctorand,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: By rallying the Republic of Moldova to international standards and the european instruments, it has committed itself to respect the human rights and freedoms. Thereby, the freedom of conscience is a fundamental right that is guaranteed both by international and national laws. This article analyzes the European and Moldovan regulations and shows their compatibility.

Keywords*: the freedom of conscience, national legislation on freedom of consciousness, international standards on freedom of consciousness.*

Libertatea de conștiință este specifică societății pluraliste. Două secole în urmă, Thomas Jefferson afirma că nici o lege „*nu ar trebui să fie mai importantă pentru om decât cea care protejează drepturile conștiinței împotriva acțiunilor autorității civile*" [1, pag. 557]. Încă de atunci, instanțele și legislaturile au continuat să mențină conștiința la valori înalte, în special, pentru justificarea scutirilor militare pentru refugiații, scutiri pentru medicii care refuzau să efectueze proceduri medicale controversate și abordarea revendicărilor legate de libertatea de religie și de conștiință care se bazau în mod expres pe convingeri religioase.

În secolul XX, filozoful John Rawls a descris libertatea de conștiință ca fiind „*unul dintre punctele fixe ale judecăților noastre juridice*" [2, pag. 1391], la fel cum multe dezbateri politice actuale se bazează pe teoria că pretențiile față de libertatea conștiinței sunt vrednice de respect juridic. Deși principiul libertății conștiinței pare să facă subiectul unor ample dezbateri teoretice semnificative, cunoaștem foarte puțin despre mecanismul și modul în care legea în diferite state tratează asigură libertatea de conștiință în ansamblu.

Întrebarea dacă libertatea conștiinței în legislația națională, în toate aspectele ei, este protejată în mod adecvat, poate fi făcută printr-o examinare atentă a doctrinelor și practicilor relevante ale sistemului juridic internațional și alinierea țării la acesta.

Opinia dominantă din dreptul internațional comparativ este că instituirea religiei și recunoașterea acesteia de către stat sau separarea religiei de stat nu în-

calcă în sine libertatea religioasă sau constituie o discriminare ilegală din motive religioase sau intoleranță religioasă.

Relația dintre biserică și stat nu are nici un efect semnificativ asupra exercitării libere a religiei și, prin urmare, proiectul internațional de convenție privind eliminarea tuturor formelor de intoleranță religioasă prevede că nici instituirea unei religii, nici separarea bisericii de stat, în sine, nu este o interferență cu libertatea religioasă, discriminarea ilegală pe motive religioase sau intoleranța religioasă.

Desigur, dacă în urma recunoașterii de către stat a unei anumite religii sau a aderenților săi li se acordă un tratament preferențial față de alte religii sau față de persoane care nu sunt membre, aceasta implică o încălcare a principiului libertății religioase, care impune tratamentul egal cu toate religiile. Același lucru este valabil în cazul în care separarea religiei și a statului conduc la tratamentul preferențial al persoanelor fără religie sau necredincioși față de alții.

Trebuie remarcat faptul că, indiferent de recunoașterea de către stat a unei anumite religii, credințele religioase ale majorității populației afectează în mod inevitabil viața statului. În Statele Unite, de exemplu, acest fenomen se reflectă în prescrierea duminicii ca zi de odihnă săptămânală. În schimb, în Israel este sâmbătă, iar festivalurile evreiești sunt și zile de odihnă [3].

Libertatea de conştiinţă, gîndire şi religie constituie unul dintre drepturile fundamentale ale omului. Dreptul la libertatea de religie fiind unul dintre primele drepturi fundamentale recunoscute la nivel internaţional, constituie o poziţiei cheie în toate actele internaţionale de bază în domeniul drepturilor omului.

Importanţa acestui drept a fost relevată în repetate rânduri de organismele internaţionale prin intermediul actelor emise de acestea şi care au fost ratificate inclusiv de Republica Moldova. Ratificarea instrumentelor internaţionale, aderarea la organismele internaţionale presupune nu doar onoarea de a fi membru sau colectarea dividendelor politice sau economice. Aceste acţiuni generează numeroase obligaţii cu care este grevat statul. Astfel, cunoaşterea şi asumarea obligaţiilor consfinţite în actele internaţionale la care Republica Moldova este parte constituie un prim şi posibil cel mai important pas în construirea unei societăţi democratice şi libere.

Actul ce recunoaște universal drepturile ființelor umane, Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Adunarea Generală a Organizaţiei Naţiunilor Unite la 10 decembrie 1948, în special art. 18 statuează că ,orice persoană are dreptul la libertatea gândirii, a conştiinţei şi a religiei; acest drept implică libertatea de a-şi schimba religia sau convingerile, precum şi libertatea de a-şi manifesta religia sau convingerile sale, individual sau în colectiv, atât în public, cât şi în particular, prin învăţământ, practici, cult şi îndeplinirea de rituri. În acelaşi timp, art. 19 prescrie că orice individ are dreptul la libertatea de opinie şi de

exprimare, ceea ce implică dreptul de a nu fi tulburat pentru opiniile sale şi acela de a căuta, de a primi şi de a răspîndi, fără consideraţii de frontieră, informaţii şi idei prin orice mijloc de exprimare. De asemenea, Declaraţia consfinţeşte dreptul la libera asociere şi specifică la art. 20 că orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire şi de asociere paşnică. Nimeni nu poate fi obligat să facă parte dintr-o asociaţie [4].

Aceste trei articole din Declaraţia Universală pentru Drepturile Omului constituie în esenţă o simbioză a trei drepturi care formează un drept unitar.

Organizaţia Naţiunilor Unite a reiterat importanţa dreptului la libertatea de conştiinţă, gândire şi religie prin intermediul Convenţiei Internaţionale cu privire la Drepturile Civile şi Politice, adoptată de Adunarea Generală a Organizaţiei Naţiunilor Unite la 16 decembrie 1966. Convenţia, spre deosebire de Declaraţia Universală obligă statele semnatare nu doar la declararea unor anumite drepturi, dar şi la vegherea respectării acestora pe teritoriile lor. Art. 18 din Convenţie prevede că orice persoană deţine dreptul la libertatea gândirii, conştiinţei şi religiei. Acest drept implică libertatea de a avea sau de a adopta o religie sau o convingere la alegerea sa, precum şi libertatea de a-şi manifesta religia sau convingerea, individual sau în comun, atît în public, cât şi în particular, prin cult sau îndeplinirea riturilor, prin practici şi prin învăţământ. Nimeni nu va fi supus vre-unei constrângeri care ar aduce atingere libertăţii sale de a avea sau de a adopta o religie sau o convingere la alegerea sa. Paragraful (3) stabileşte că libertatea manifestării religiei sau convingerilor nu poate fi supusă decât restricţiilor prevăzute de lege şi necesare pentru ocrotirea securităţii, ordinii şi sănătăţii publice ori a moralei sau libertăţilor şi drepturilor fundamentale ale altora. Paragraful (4) grevează statele părţi cu obligaţia să respecte libertatea părinţilor, şi atunci când este cazul, a tutorilor legali, în asigurarea educaţiei religioase şi morale a copiilor lor cu propriile convingeri [5].

Un aspect mai restrâns, dar la fel de important, este consacrat de Declaraţia asupra eliminării tuturor formelor de intoleranţă şi discriminare bazate pe religie sau convingere, adoptată de Adunarea Generală a ONU în 1981. Declaraţia, prin intermediul art. 1 reiterează dreptul la libertatea de gîndire, conştiinţă şi religie [6].

Importanţa tratatelor internaţionale menţionate este incontestabilă, însă, mecanismul jurisdicțional este pus în aplicare de Curtea Europeană a Drepturilor Omului de la Strasbourg. În cadrul activității sale, alături de Carta Socială Europeană revizuită, Consiliul Europei a elaborat și alte documente care au în conținut referințe la libertatea religioasă. Uniunea Europeană promovează o politica de protejare a libertăţii religioase în paralel cu lupta generală împotriva discriminărilor.

Astefl, Art. 9 din Convenţie [7] stabileşte standardele libertăţii de religie pentru statele semnatare ale acesteia, orice persoană are dreptul la libertatea de

gândire, de conştiinţă şi de religie; acest drept include libertatea de a-şi schimba religia sau convingerea, precum şi libertatea de a-şi manifesta religia sau convingerea, libertatea de a-şi manifesta religia sau convingerea în mod individual sau colectiv, în public sau în particular, prin cult, învăţământ, practici şi îndeplinirea ritualurilor.

Libertatea de a-şi manifesta religia sau convingerile nu poate forma obiectul altor restrângeri decât cele, care prevăzute de lege, constituie măsuri necesare într-o societate democratică, pentru siguranţa publică, protecţia ordinii, a sănătăţii sau a moralei publice ori pentru protejarea drepturilor şi libertăţilor altora.

Concomitent, art. 14 interzice discriminarea şi statuează: „Exercitarea drepturilor şi libertăţilor recunoscute de prezenta convenţie trebuie să fie asigurată fără nici o deosebire bazată, în special, pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine naţională sau socială, apartenenţă la o minoritate naţională, avere, naştere sau orice altă situaţie".

Important este de menţionat că numărul cererilor examinate de CEDO în care se pretinde încălcarea prevederilor art. 9 este în continuă creştere. Referitor la libertatea de conştiinţă, gândire şi religie este necesar să precizăm limitele acestui drept absolut, limita fiind instituită în același articol: Libertatea de a-şi manifesta religia sau convingerile nu poate face obiectul altor restrângeri decât cele prevăzute de lege care, într-o societate democratică, constituie măsuri necesare pentru siguranţa publică, protecţia ordinii, a sănătăţii, a moralei publice, a drepturilor şi a libertăţilor altora.

Valorile universale în domeniul drepturilor omului sunt recunoscute pe deplin de Republica Moldova. Avînd în vedere că statul nostru este membru ONU, membru al Consiliului Europei, ralierea la standardele enunţate supra constituie o obligaţie a Republicii Moldova.

Constituţia Republicii Moldova din 29 iulie 1994, în vigoare din 27 august 1994, la art. 4 alin. (2) reafirmă angajamentele asumate ca efect al aderării la organismele internaţionale menţionate prin consfinţirea principiului conform căruia „dacă există neconcordanţe între pactele şi tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte şi legile ei interne, prioritate au reglementările internaţionale" [8]. În acelaşi timp, statul urmează să vegheze alinierea continuă a legislaţiei naţionale la standardele prevederilor actelor internaţionale.

Prin consecinţă, cadrul normativ naţional urmează a fi o emanaţie a suveranităţii oricărei naţiuni trecută prin prisma valorilor universale în domeniul drepturilor omului. Respectiv,prin Hotărârea nr. 17 din 16 iunie 2000 a Plenului Curții Supreme de Justiție privind aplicarea în practica judiciară de către instanţele judecătoreşti a unor prevederi ale Convenţiei pentru apărarea drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale, a reiterat: „Aderând la C.E.D.O., Republica Moldova

şi-a asumat obligaţia de a garanta protejarea drepturilor şi a libertăţilor proclamate de C.E.D.O. ale tuturor persoanelor aflate sub jurisdicţia sa. Din prevederile Constituţiei Republicii Moldova (art.4 alin.2) precum şi din prevederile Hotărârii Curţii Constituţionale nr.55 din 14 octombrie 1999 privind interpretarea unor prevederi ale art.4 din Constituţia Republicii Moldova, rezultă că jurisprudenţa C.E.D.O. constituie o parte integrantă a sistemului legal intern şi respectiv urmează a fi aplicată direct, ca oricare altă lege a Republicii Moldova cu deosebirea că aceasta are prioritate faţă de restul legilor interne care vin în contradicţie" [9].

Constituţia Republicii Moldova în art. 31 stipulează: „Libertatea conştiinţei este garantată. Ea trebuie să se manifeste în spirit de toleranţă şi de respect reciproc. Cultele religioase sunt libere şi se organizează potrivit statutelor proprii, în condiţiile legii. În relaţiile dintre cultele religioase sunt interzise orice manifestări de învrăjbire. Cultele religioase sunt autonome, separate de stat şi se bucură de sprijinul acestuia, inclusiv prin înlesnirea asistenţei religioase în armată, în spitale, în penitenciare, în aziluri şi în orfelinate." Prin acest articol, Republica Moldova se declară stat laic care va respecta drepturile persoanei privind libertatea de conştiinţă, va asigura libertatea şi autonomia cultelor religioase fără vreo discriminare, reglementările legale, în acest sens urmând să corespundă prevederilor constituţionale.

Libertatea de conștiință și religie este reglementată într-o măsură mai largă de Legea nr. 125-XVI din 11 mai 2007 privindcultele religioase şi părţile lor componente. Deci, articolul 4 expune, într-o formulă mai largă decât în Constituţie expune esenţa libertăţii de conştiinţă, gândire şi religie şi statuează că „orice persoană are dreptul la libertatea de gândire, de conştiinţă şi de religie. Acest drept trebuie exercitat în spirit de toleranţă şi de respect reciproc şi cuprinde libertatea de a aparţine unei anumite religii, de a avea sau nu anumite convingeri, de a-şi schimba religia sau convingerile, de a profesa religia sau convingerile în mod individual sau în comun, în public sau în particular, prin învăţătură, practice religioase, cult şi îndeplinirea riturilor. Fiecare persoană şi comunitate religioasă poate adera liber la orice cult religios". Legea, de asemenea precizează cazurile în care respectivele drepturi urmează a fi limitate şi faptul că statul nu poate da aprecieri referitoare la legitimitatea credinţelor religioase [10].

În general, se poate constata că legislaţia Republicii Moldova în domeniul libertăţii de conştiinţă, gândire şi religie este conformă cadrului normativ internaţional în acest sens. Totuşi, perfecţiunea nu are limite, astfel încît este cert faptul că Legea privind cultele religioase şi părţile lor componente necesită unele modificări sub aspectul înlăturării posibilităţii interpretărilor greşite şi eronate a normelor legale. Unele prevederi ale Legii sunt duplicitare sau imprecise şi pentru ca Legea să corespundă principiilor, exigenţelor şi spiritului general al tratatelor la care Republica Moldova este parte, constituie o prioritate cizelarea prevederilor legale în domeniul respectiv [11].

Istoria fiecărei națiuni și a fiecărui stat este diferită, fiind caracterizată prin condiții proprii de evoluție. In contextul internațional contemporan, în care majoritatea țărilor au aderat sub o formă sau alta la documentele internaționale sau regionale și s-au angajat ca să respecte și să promoveze drepturile omului, statele sunt chemate să ia măsurile corespunzătoare pentru crearea pe plan intern și extern a unui climat de coabitare amiabilă, cooperare, respect și toleranță. Toate statele au datoria să-si protejeze cetățenii printr-un sistem legal și administrativ corespunzător, prin respectarea drepturilor și libertăților, cu folosirea propriilor pârghii și mecanisme pentru sancţionarea încălcării acestora indiferent dacă se bazează pe doctrine religioase sau pe legi civile. In privința raporturilor pe care instituțiile statului le au cu instituțiile religioase și domeniul lor de activitate, pozițiile adoptate de statele europene în constituțiile lor, completate de cadrul juridic național, sunt diverse.

Recunoașterea libertății religioase și de convingere este, însă, unanimă, chiar dacă nu există un model unitar al relațiilor stat-biserică.

Republica Moldova, țară europeană prin poziție, vocație și integrare în structurile Uniunii Europene, semnatară a Declarației Universale a Drepturilor Omului și a altor documente internaționale și regionale, este profund atașată de principiile democrației, toleranței și rezolvarea problemelor pe calea dialogului, respectarea responsabilităților asumate fiind o condiție esențială pentru stadiul actual de dezvoltare. Tratată cu toată seriozitatea, problematica drepturilor omului include, ca un capitol important, respectarea libertății religioase, respectiv a celei confesionale, de conștiință, de convingere și de exprimare.

Cum este și firesc, în Republica Moldova, relaţia dintre biserică şi administraţia publică este reglementată juridic de un complex de legi și norme, bazate pe prevederi constituționale. Prin Constituția din 1991, Republica Moldova nu are o religie de stat; drepturile și libertățile fundamentale, printre care libertatea de conștiință, de exprimare, de religie, și-au reluat locul într-un stat democratic. Statul impune și garantează respectarea egalității cetățenilor și a libertății lor religioase, iar Curtea Constituțională a participat activ la îmbogățirea jurisprudenței în domeniu. Credința este o opțiune personală și presupune o libertate liber consimțită, autonomă și separată de stat. Codul Penal din Republica Moldova sancționează violarea libertății de expresie a religiilor și tulburările provocate bunei desfășurări a activităților lor dar, în același timp, conține prevederi împotriva unui cult sau a actelor religioase care ar veni în contradicție cu ordinea publică sau, mai mult, care ar avea conotații anti-sociale.

Oferind şi garantând libertăţi, legiuitorul a prevăzut alături de drepturi și obligaţile precum şi limitele lor legale, precum și diferențieri între culte şi asociaţii religioase**,** bazate pe criterii specifice de timp şi spaţiu. Legătura dintre libertatea religioasă și responsabilitate este făcută prin delimitări terminologice

clare, având în vedere că fără asumarea răspunderilor și respectarea legislației nu există pluralism și democrație.

Biserica Ortodoxă fiind majoritară a fost cea mai vizibilă la nivel național în acest proces de adaptare la noile condiții. A renunțat la pretenția inițială de biserică de stat, adoptând poziția bisericii majoritare în stat, cu avantajele și responsabilitățile care decurg din aceasta. A solicitat statului, neutru și imparțial, o abordare proporțională și conformă compoziţiei confesionale. A susținut o legislație în domeniul religios, bazată pe o formulă a separării în substanţă şi a colaborării dintre spaţiul social şi cel spiritual, sarcină deloc uşoară în momentul ideologic şi istoric care încă nu s-a încheiat de parcurs.

Înțelegerea fenomenului religios din Republica Moldova se încadrează în curentul european de percepere a locului pe care îl ocupă problematica religioasă în societatea și cultura europeană modernă. Poziția pe care o au statele europene față de libertatea și autonomia instituțiilor cu caracter religios se reflectă asupra relațiilor dintre instituțiile statului și instituțiile religioase, asupra rolului recunoscut cultelor și a locului omului în cadrul acestor relații orizontale și verticale, precum și a posibilităților de manifestare și protejare a libertății religioase în cadrul drepturilor individuale fundamentale. În pofida faptului că legislația în domeniu este majoritar compatibilă cu standartele internaționale, aceasta se cere a fi perfecționată prin conlucrarea cu specialiștii în domeniu, analiza practicii judiciare naționale și internaționale și respectarea premiselor juridico-istorice ale statului.

Referințe bilbliografice:

1. Miroshnikova Elena. Civil religion: Revival or Rejection‖ in State-Church Relations in Europe: Contemporary Issues and Trends at the Beginning of the 21st Century. În: https://www.iclrs.org/content/blurb/files/Russia%202014%20FINAL.pdf (Accesat: 10.09.2019).
2. Sawicki Nadia. The Hollow Promise of freedom of conscience. În: https://pdfs.semanticscholar.org/7595/881549582f54b90bccd32a33ea4c5b4dd2eb.pdf (Accesat: 10.09.2019).
3. Shetreet Shimon. Freedon of Religion in Israel. În: https://mfa.gov.il/MFA/MFA-Archive/2001/Pages/Freedom%20of%20Religion%20in%20Israel.aspx (Accesat: 11.09.2019).
4. Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, adoptată la 10 decembrie 1948. În: http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Declaratia_Universala_a_Drepturilor_Omului.pdf (Accesat: 11.09.2019).
5. Convenţia Internaţională cu privire la Drepturile Civile şi Politice, adoptată la 16 decembrie 1966. În: http://lex.justice.md/md/356337/ (Accesat: 11.09.2019).

6. Declaraţia asupra eliminării tuturor formelor de intoleranţă şi discriminare bazate pe religie sau convingere, adoptată în 1981. În: https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ReligionOrBelief.aspx (Accesat: 11.09.2019).
7. Conveția Europeană a Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, semnată pe 4 noiembrie 1950 și intrată în vigoare pe 3 septembrie 1953. În: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_RON.pdf (Accesat: 11.09.2019).
8. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994, în vigoare din 27 august 1994. În: http://lex.justice.md/document_rom.php?id=44B9F30E:7AC17731 (Accesat: 11.09.2019).
9. Hotărârea nr. 17 din 16 iunie 2000 a Plenului Curții Supreme de Justiție privind aplicarea în practica judiciară de către instanţele judecătoreşti a unor prevederi ale Convenţiei pentru apărarea drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale. În: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=181 (Accesat: 11.09.2019).
10. Legea nr. 125-XVI din 11 mai 2007 privind cultele religioase şi părţile lor componente. În: http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=342252 (Accesat: 11.09.2019).
11. Studiu „Libertatea de conștiință, gândire și religie – actualitate și perspective de reglementare”. În: http://justice.gov.md/public/files/file/Directia%20organizatii%20necomerciale%20/Studiul%20Libertatea%20de%20con%C5%9Ftiin%C5%A3%C4%83,%20g%C3%AEndire%20%C5%9Fi%20religie%20-%20actualitate%20%C5%9Fi%20perspective%20de%20reglementare.doc. (Accesat: 11.09.2019).